

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Αί δημοσιευόμενα κατωτέρω δημώδεις παραδόσεις κατεγράφησαν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1963 εἰς τὸ πλαίσιον εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐξετέλουν τότε εἰς τὴν περιοχὴν Ἐλασσόνας καὶ Καρδίτσης, ὡς συνεργάτις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ, καθηγητοῦ κ. Γ.Κ. Σπυριδάκη, εἰδικοῦ προγράμματος ἐρεύνης μετὰ τὴν οἰκονομικὴν χορηγίαν τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν (Β.Ι.Ε.). Ἡ συλλεχθεῖσα ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀποστολῶν ὕλη περιλαμβάνεται εἰς δύο χειρογράφους συλλογᾶς, αἱ ὁποῖαι κατετέθησαν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀρ. 2766 καὶ 2780.

Α΄ ΠΑΛΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

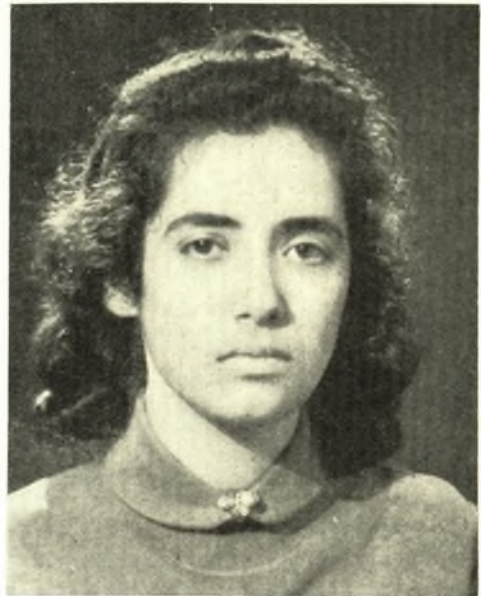
Μιά βολά (παλιὰ λέγαμε ἓνα χόβ¹) ἦταν ἓνας βασιλιάς κ' εἶχε αὐτιά γουμαρινά² καὶ κάλεσε τὸν κουρέα νὰ τὸν κουρέψ' κὶ τὸν εἶδε τ' αὐτιά κ' εἶπε στοὺν κουρέα νὰ μὴν τὸ διαδώσ' πουθενά, ὅτι ἔχ' αὐτιά γ'μαρινά, γιὰτὶ ἅμα τ' ἀκούσ' πουθενὰ θὰ τὸν κόψ' (=ἀποκεφαλίσῃ). Αὐτὸς δὲν μποροῦσε νὰ τοῦ κρατήσ' κὶ πῆγε σ' ἓνα σταυροδρόμ' κ' ἔμπηξε ἓνα παλούκ' κ' ἔφτιασε μιὰ τρῦπα κ' ἔσκυψε κ' ἔβαλε τὸ στόμα μέσ' στὴν τρῦπα κ' εἶπε τὸ μυστικὸ μέσ' στὴ γῆς. «Ὁ βασιλιάς Μίδα ἔχει ὠτα ὄνου» καὶ βούλωσε τὴν τρῦπα νὰ μὴ φύγ' τοῦ μυστικὸ καὶ ξ'λάφρωσι κ' ἔφυγι. Μετὰ φύτρωσαν καλάμια καὶ τὰ καλάμια φώναζαν, ὅταν τραβοῦσε ἀέρας ἤλεγαν τὰ καλάμια «ὁ βασιλιάς Μίδα ἔχ' ὠτα ὄνου» κ' ἔτσ' τὸ μαθε οὐλος οὐ λαὸς κὶ οὐ βασ'λιάς κὶ τὸν φώναξι κὶ τοῦ 'πε «Γιὰτὶ τοῦ 'πες τοῦ μυστικὸ». «Ἐγώ, ἔσκαψα κὶ τοῦ 'πα κὶ τῶρα, τοῦ λὲν τὰ καλάμια». Κὶ αὐτὸς ὁ βασ'λιάς ἔσκασε ἀπ' τοῦ κακό τ' πάνω στὴ τρῦπα 'κεῖ ποῦ 'χαν φυτρώσ' τὰ καλάμια.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 216. — Κρανέα Ἐλασσόνας. Παρὰ Ἀθ. Παπατζέλου, ἐτῶν 91, Γ' δημοτ.)

Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην ἔχομεν προφανῶς ἐκ λογίας ἐπιδράσεως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸν γνωστὸν ἀρχαῖον περὶ Μίδα μῦθον, ὁ ὁποῖος λέγει περὶ τῶν ὄνειων αὐτοῦ ὧτων. Παραλλαγὰί τῆς διηγήσεως ταύτης ἀπαντοῦν καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τινὰς τούτων φέρεται ἀορίστως βασι-

1. φορά.

2. γαιῖδουρινά.

ΑΝΝΑ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Ἐκ Σύμης Δωδεκανήσου. Πτυχιούχος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀσχολεῖται εὐδοκίμως μετὰ τὴν Λαογραφίαν, ἀπὸ τοῦ 1962 δὲ ὑπηρετεῖ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς πολλὰς ἐπιστημονικὰς ἀποστολάς διὰ τὴν συναγωγὴν λαογραφικῆς ὕλης εἰς Σύμην, Χίον, Χάλκην, Νίσυρον, Εὐβοίαν, Κόρινθον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐξετέλεσεν ἐπιστημονικὰς ἀποστολάς εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ δὴ εἰς τὰς περιοχὰς Ἀγιάς, Τυρνάβου, Ἐλασσόνας καὶ Καρδίτσης. Ἐκ τῶν περιοχῶν τούτων περισυνέλεξε πλουσίαν λαογραφικὴν ὕλην διὰ καταγραφῆς καὶ ἠχογραφήσεως, ἣ ὁποία κατετέθη πρὸς ἐπιστημονικὴν χρῆσιν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

λεὺς τις ὡς ἔχων ὠτα ὄνου ἢ «ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος»³.

Β΄ ΦΥΤΑ

α΄

Εἶχαν οἱ ἄθροπ' ἀμπέλια κὶ βγάζαν λίγα σταφύλια, ὅσα ἔκαναν. Ἐνας εἶχε μιὰ κληματαριά καὶ πῆγε τ' γ'μάρ⁴ κὶ τὴν ἔφαγι κ' ἔκανε πουλλά σταφύλια. Ἀπὸ τότε ὄλ' κλαδεύουμι τ' ἀμπέλια.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 214. — Κρανέα Ἐλασσόνας. Παρὰ Ἀθ. Παπατζέλου, ἐτῶν 91, Γ' δημοτ.)

3. βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. (Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. Ἀθῆναι 1953, σ. 391-394. Ἐταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν, Ἐπιστ. Πραγμ. ἀρ. 9). Ἀννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1962-1963), σ. 32-33.

4. ὄνος.

Δράκων. Ἐκ τοῦ τέμπλου τοῦ μονουδρίου Παναγίτζας Ζαγορᾶς (Ἐκ τῆς συλλογῆς Βαγγέλης Σκουβαρά)

β'

Πρώτα δὲν ξέραν νὰ κλαδεύουν τ' ἀμπέλ' ἀλλὰ μιὰ φουρὰ πῆγε τοῦ γ'μάρ καὶ τὸ ἴφαγε. Πάει γριά, ἔλεγε ἰκείνους πού ἔχε τὸ κλῆμα καὶ τὸ χτυποῦσε τὸ γ'μάρ «Ἄχ παλιογόμερο μ' ἔφαγες τὸ κλῆμα». Ἀλλὰ εἶδαν ὕστερα, ὅτι ἔγινε ὠραῖο κι' ἔβγαλε πούλλα σταφύλια. Ἀπὸ τότε μάθαμε καὶ κλαδεύουμε τ' ἀμπέλια.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 64.— Ἐλασσών. Παρὰ Θεοδώρου Ἀστερίου Κορομηλά, ἐτῶν 82 ἀγραμμ.).

γ'

Ὁ κλάδος βγήκε ἀπ' τὰ γ'μάρια. Πρώτα τ' ἀμπέλια δὲν κάνανε σταφύλια πούλλα καὶ μπῆκε μιὰ βολὰ ἕνα γ'μάρ' κ' ἔφαγε τὸ κλῆμα κ' ἔκανε πούλλα κι ἀπὸ τότε μάθανε καὶ κλαδεύουν τ' ἀμπέλια.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 125.— Τσαρίτσανη Ἐλασσόνος. Παρὰ Ἰω. Σγκάντζου ἐτῶν 72, Γ' δημοτ. — Εὐθαλίας Σγκάντζου ἐτῶν 68, ἀγραμμ.).

δ'

Τ' ἀμπέλ' τοῦ πρωτοκλάδισι τοῦ γουμάρ'. Ἐνας γεωργὸς ἔδισι τοῦ γουμάρ' τ' κουντὰ σι' ἀμπέλ', τοῦ γουμάρ' ἔκανε κάπους κ' ἔκοι κ' ἔφαγι δύο τρία κλῆματα, ὅταν ἔφτασι κ' ἦρθι τ' ἀμπέλι κι μιγάλουσι ἔβγαλι πιότιρα σταφύλια κι ἀπὸ κεί μάθαμι κι κλαδεύουμε τ' ἀμπέλ'.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 93-94.— Βατσουνιά Καρδίτσης. Παρὰ Ἀθ. Ἀποστολοῦ, ἐτῶν 37, ἀποφ. δημοτ. — Γεωργίου Βασιλείου, ἐτῶν 64, Δ' δημοτ.).

2

Ἐνας κεί πὸ καθόνταν βλέπ' ἕνα λουλούδ' καὶ τὸν ἄρεσε αὐτὸ τὸ λουλούδ' κ' εἶπε θὰ τὸ πάρω στὸ σπίτι, νὰ τὸ φυτέψω, νὰ ἴδῃ τί θὰ γίν'. Σ'κώθ'κι καὶ τοῦ τραυῆξε σιγὰ σιγὰ καὶ τοῦ πῆρε κ' ἔφευγε. Ὅταν ξεκί'νε καὶ πῆγε σκέφτ'κε, ὅτι θὰ μαραγκιάσ' καὶ πῆγε σ' ἕνα ποταμάκ' καὶ βρῆκε ἕνα κόκκαλο ἀπ' ἕνα πουλάκ', τὸ ἔβαλε λίγο νερὸ καὶ λίγο λάσπ' καὶ τὸ ἔβαλε μέσα καὶ τὸ δρόσισε, προχώρ'σε ἔκανε δρόμο, αὐτὸ ὅμως μεγάλωσε, τότε δὲν τοῦ χωροῦσε τὸ κόκκαλο, ἔψαξε βρῆκε ἄλλο κόκκαλο ἀπὸ λιοντάρ' τὸ πῆρε καὶ τὸ ἔβαλε, γιὰ νὰ στερεώσ', μετὰ προχώρ'σε πῆγε μία ὥρα δρόμο, τότε βλέπ', ὅτι αὐτὸ δὲν τὸν χῶραγε καὶ ἔψαξε βρῆκε τότε ἕνα κόκκαλο ἀπὸ γουρούν', τὸ ἔβαλε κι αὐτὸ καὶ τὸ στερέωσε καὶ ἔφτασε στὸ σπίτι καὶ τὸ φύτεψε. Ἀφοῦ τὸ φύτεψε μεγάλωσε κ' ἔδωσε καρπὸ καὶ τ' ἄρεσε καὶ τὸ ὠνόμασαν σταφύλ', ὕστερα ἀπ' αὐτὸ βγάλαν τὸ κρασί καὶ πῖναν αὐτὸ τ' ἄρεσε λίγο λίγο πῖναν. Μόλις τ' ἄρχισαν καὶ πῖναν λίγο κελαηδοῦσαν σάν πουλιά, ἅμα πῖναν περισσότερο ἔρχόντουσαν στὸν ἑαυτὸ τ'ς, γινόνταν σάν λιοντάρια «ξέρ'ς ποιὸς εἶμαι ἐγὼ» λέγαν κι ὅταν πῖναν πούλ' κυλιόντουσαν σὰ γουρούνια.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 62-63.— Ἐλασσών. Παρὰ Θεοδώρου Ἀστερίου Κορομηλά, ἐτῶν 82, ἀγραμμ.).

Εἰς τὴν πρώτην παράδοσιν ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω τέσσαρας παραλλαγὰς ἀναφέρεται πῶς ὁ ἄνθρωπος ἐδιδάχθη νὰ κλαδεύῃ τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου. Παραλλαγὴν ταύτης γνωρίζομεν καὶ ἐκ Νάξου⁵. Ἡ ὑπ' ἀριθμ. β' εὑρίσκεται εἰς στενήν συνάφειαν πρὸς τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου ἐκ Θηβῶν, καθ' ἣν ὁ Διόνυσος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Διόνυσος, μεταφέρων τὸ κλῆμα τῆς ἀμπέλου εἰς Νάξον διαφύλαττε τοῦτο διαδοχικῶς ἐντὸς ὀστῶν πτηνοῦ, λέοντος καὶ ὄνου⁶.

5. Βλ. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ. 11)12 (1958-59), σ. 223-224.

6. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 98-99, ἀρ. 175.

Παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως ταύτης κατέγραψα καὶ ἐν Σύμῃ⁷. Ἡ γεωγραφικὴ αὕτη διάδοσις τῆς παραδόσεως συνιστᾷ μᾶλλον τὴν λαϊκὴν τῆς προέλευσιν, καίτοι ὠρισμένα στοιχεῖα αὐτῆς, ὡς τὸ ὄνομα Διόνυσος (Διόνυσος) φαίνονται λόγια⁸. Εἰς τὴν διήγησιν ταύτην παρετηρήθη ἤδη ὅτι ἐνὶ ὑπάρχει τὸ στοιχεῖον διδασχῆς περὶ τῶν συνεπειῶν ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ οἴνου⁹. Σημειοῦμεν ἔτι ὅτι παραδόσεις τοῦ εἶδους τούτου δὲν εἶναι ἄγνωστοι καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς¹⁰.

Γ' ΔΡΑΚΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΟΦΕΙΣ

Οἱ δράκ' εἶνι ἄθροπ' ἀπ' τοῦ λιμὸ κι κάτω τοῦ κιφάλι τ'ς εἶνι φιδίτου κι ἔχ'νι κι φτιρά. Αὐτοὶ οἱ δράκ' κρύβονται στὶς σπ'λιές, στὶς κ(ου)φάλες, τ'ς τρύπις κι αὐτοὶ ἔχ'νε μεγάλ' δύναμι κι τρῶνι τ'ς ἄνθρωπ' κι τοῦ σώμα τ'ς εἶνι μιγάλου. Οἱ δράκ' ἔχ'νι πούλλα λιφτὰ κ' οἱ περισσότερ' εἶνι μι ἕνα μᾶτ' μιγάλου, κι ἔχ'νι δυνατὴ μύτ', μυρίζ'νι τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ πούλ' μακριὰ κι τὸν πλησιάζ'νι κι τὸν τρῶνι.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 61-62.— Ἀργιθέα Καρδίτσης. Παρὰ Μαρίας Γώγου, ἐτῶν 83, ἀγραμμ. καὶ Νικ. Γώγου, ἐτῶν 100 ἀγραμμ.).

7. Λ. Α., ἀρ. 2455, σ. 144 (συλλ. ἐτ. 1963).

8. Ἀμφιβολίας περὶ τοῦ δημῶδους χαρακτήρος τῆς παραδόσεως διετύπωσεν ὁ Δ. Β. Οἰκονομίδης (Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ ἀμπελος ἐν Νάξῳ κατὰ τὰς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας παραδόσεις. Melanges offerts a Octave et Melro Merlier, τόμ. Β', Ἀθήναις 1956, σ. 195 κ.ἐξ. (Ἀνάτ. σ. 11).

9. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', σ. 779-780, ἀρ. 175, σ. 623, ἀρ. 1002. Τοῦ αὐτοῦ, Νεοελληνικὴ μυθολογία, μέρος Α', ἐν Ἀθήναις 1871, σ. 43-44. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ' ἀν. σ. 197-198. Τοῦ αὐτοῦ, Νάξιακαὶ παραδόσεις, τόμ. 17 (1957), σ. 53. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Παραλλαγὰι παραδόσεων ἐξ Ἀμοργοῦ, Κυκλαδ. Ἡμερολ. 1956, σ. 28-29, 30-31.

10. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἀν., τόμ. Β', σ. 781, ἀρ. 175.

Εἰκ. 1.

Εικ. 2. Δράκων. Έκ τοιχογραφίας της Μ. Βαρλαάμ Μετεώρων
(Αντιγραφή: Βαγγέλη Σκουβαρά)

Τῆς ἀνωτέρω παραδόσεως ὑπάρχουν εἰς τὸ Λ.Α. δύο εἰσέτι παραλλαγὰι ἐξ Ἀσπροποτάμου Πίνδου¹¹ εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται δράκων μὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ σῶμα ὄφεως. Ἐπίσης ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναφέρει ὅτι «εἰς Σαράντα Ἐκκλησιᾶς τῆς Θράκης¹² τόπακας (πληθ. τοπακάδες) εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ στοιχείου, τοῦ φυλάσσοντος θησαυρόν, ὅπερ φαντάζονται κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνθρωπον καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ὄφιν»¹³.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκ Θεσσαλίας διήγησιν, ὡς καὶ εἰς τὰς μνημονευθείσας παραλλαγὰς τῆς, εὐρίσκονται συμπεφυρμένα στοιχεῖα ἐξ ἀρχαίων μύθων περὶ δρακόντων καὶ Κυκλώπων.

Οἱ δράκοντες τῶν ἀρχαίων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ λαὸς σήμερον διατηρεῖ ἀναμνήσεις καὶ δεικνύει καὶ τόπους εἰς τοὺς ὁποίους ἔζων¹⁴, ἦσαν ὑπερμεγέθη ὄφιοειδῆ τέρατα¹⁵, μνημονεύονται δὲ τὸ πρῶτον πᾶρ Ὀμήρω¹⁶. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐθεωροῦντο οὗτοι ἄλλοτε ἀνθρωπόμορφοι καὶ ἄλλοτε ὄφιομορφοι¹⁷ ὡς καὶ σήμερον.

11. Βλ. Ἀλεξ. Κ. Χατζηγιάκη, Παραδόσεις τ' Ἀσπροπόταμου, Τρίκαλα 1948 σ. 93 ἄρ. 183 καὶ 95 ἄρ. 189.

12. Ἡ πληροφορία πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν τὸ 1923.

13. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν., τόμ. Β', σ. 986, ἄρ. 385. Οἱ Ἀλβανοὶ Τόσκαί πιστεύουν ἐπίσης ὅτι ὄφις πτερωτὸς ἔχων ἀνθρώπινον πρόσωπον, τὸν ὁποῖον καλοῦν στοιχείο, φυλάσσει θησαυρόν. (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν., σ. 1928).

14. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', σ. 210-211, 214.

15. Βλ. Ἡσιοδ. Θεογ. 322, 825, Αἰσχ. Ἐπτά ἐπὶ Θήβ. 290 κ. ἔξ. Εἰς τὴν Χριστιανικὴν παράδοσιν ὁ δράκων ταυτίζεται πρὸς τὸν δαίμονα ὅστις ἔχει μορφήν ὄφεως (Ἀποκ. Ἰωάν. κεφ. β', 9) «καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων — ὁ ὄφις ὁ μέγας ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην». (κεφ. κ', 2) «καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον ὃς ἔστι διάβολος. . .» κ. ἄ. κεφ. ιγ', 2. ιστ', 13. ιβ', 3.

16. Βλ. Β, 308 κ. ἔξ, Μ, 202 κ. ἔξ.

17. Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντ. βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 252.

Ὁ συμφυρμὸς οὗτος τῶν στοιχείων τῆς παραδόσεως προῆλθε πιθανῶς ἐκ τῶν λαϊκῶν δοξασιῶν περὶ τῶν δράκων ὡς ἀνθρωπομόρφων, κατὰ τὰς παραμυθιακὰς κυρίως διηγήσεις, καὶ ὡς ὄφεων, μεγάλων καὶ ἰσχυροτάτων¹⁸, καλουμένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ «θηρίων»¹⁹. Κατὰ τὰ δημόδη ἄσματα, ὡς καὶ τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, δράκοι, «θηρία» μεταμορφοῦνται εἰς ἀνθρώπους (πρβλ. πάλη τοῦ Διγενῆ (ἢ τοῦ Γιάννη) μὲ τὸν δράκον²⁰ — θηριό εἰς γυναῖκα μεταμορφωθὲν (Κολυμβητής)²¹ κ. ἄ.). Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ πίστεως, ἣ ὁποία εἶναι ἀρκούντως παλαιά²².

Παράδοσις ἐξ Ἀσπροποτάμου ἀναφέρει ὅτι βασιλόπουλο μετεμορφώθη εἰς δράκον, τοῦ Θεοῦ ὄργισθέντος κατ' αὐτοῦ. Ὁ δράκος οὗτος κατ' ἔτος τὴν πανηγυριν τῆς Θεοτόκου κατέτρωγε τὴν εὐειδεστέραν κόρην ἐξ ὅσων μετεἶχον εἰς τὸν ἑορτασμόν τῆς. Τελικῶς ὁμως ἐξουδετερώθη²³. Εἰς τὴν διήγησιν ταύτην δὲν λέγεται, ἂν τὸ βασιλόπουλο μετεμορφώθη εἰς δράκοντα, ὄφιοειδὲς τέρας ἢ εἰς τέρας ἀνθρωπόμορφον. Εἰς συναφεῖς παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως, εἰς τὰς ὁποίας ἔλλείπει τὸ στοιχεῖον τῆς μεταμορφώσεως γίνεται λόγος περὶ στοιχείου²⁴ ἢ φιδίου²⁵ ἀντὶ δράκου, ἐκ τούτου δὲ δύναται κανεῖς νὰ εἰκάσῃ ὅτι καὶ εἰς τὴν παράδοσιν, ἣ ὁποία μᾶς ἐνδιαφέρει, πρόκειται μᾶλλον περὶ ὄφεως.

Ἄναφορικῶς πρὸς ὅσα λέγονται εἰς λαϊκὰς διηγήσεις περὶ πτερωτῶν δρακόντων, παρατηρῶ ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπῆρχον ὅμοιαι δοξασίαι²⁶. Εἰς τὴν εἰκονογραφίαν παρίστανται ἐπίσης οἱ δράκοντες πτερωτοί, ὡς εἰς τὴν παρατιθεμένην εἰκ. 2, ἐπίσης καὶ εἰς ἐγκόλπια (εἰκ. 1)²⁷. Παλαιότερον εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς, χρόνους καὶ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως ἀπετέλουν ἔτι οὗτοι διακοσμητικὸν στοιχεῖον τῶν ὑδρορροῶν τῆς στέγης διαφόρων κτισμάτων²⁸.

Ἡ παρατιθεμένη παράδοσις ἀναφέρει τούτους καὶ ὡς πλουσιωτάτους. Ἡ ἀντίληψις αὕτη προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ διηγήσεων περὶ θησαυρῶν, τῶν ὁποίων οὗτοι θεωροῦνται φύλακες²⁹. Οἱ δράκοι τέλος ἀναφέρονται εἰς τὴν παράδοσιν ὡς μονόφθαλμοι καὶ ὡς ἐκπληκτικῶς ρωμαεῖοι. Προφανῶς ἔχομεν ἐδῶ ἐπίδρασιν τῶν περὶ γιγάντων καὶ κυκλώπων λαϊκῶν δοξασιῶν.

18. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', σ. 208-209, 212-213 κ. ἄ.

19. Ἐνθ' ἄν., σ. 209, 211, 213 κ. ἄ.

20. Βλ. εἰς τὸ βιβλίον: Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 18-19, (ἔκδοσ. Λαογρ. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

21. Ἐνθ' ἄν. σ. 331-332, 334.

22. Βλ. Ἰωάν. τοῦ Δαμασκηνοῦ, Περὶ δρακόντων. (Migne, P. G., 94, στ. 1600 «Ἐπειδὴ καὶ δράκοντας ἀναπλάττουσι μεταμορφουμένους εἰς ἀνθρώπων μορφὰς καὶ ποτὲ ὄφεις γενέσθαι μικροὺς, ποτὲ μεγίστους λίαν, ὄγκω καὶ μεγέθει σώματος υπερβάλλοντας, ποτὲ δὲ ἀνθρώπους, ὡς εἴρηται, γινόμενους. . .»).

23. Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγιάκη, Ἐνθ' ἄν. σ. 96, ἄρ. 191.

24. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν., τόμ. Α', σ. 283-285, ἄρ. 503.

25. Βλ. Ἀλεξ. Χατζηγιάκη, Ἐνθ' ἄν., σ. 91-92, ἄρ. 182.

26. Περὶ τῆς Μηδείας λέγεται, ὅτι ἔφυγεν εἰς Ἀθήνας ἐφ' ἄρματος, συρομένου ὑπὸ πτερωτῶν δρακόντων.

27. Ἡ φωτογραφία παρελήφθη ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2946 χειρ. τοῦ Λ. Α. (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, 1965). Ἐπὶ τοῦ ξυλογλύπτου τέμπλου τοῦ μονυδρίου τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος εἰς Σύμην Δωδεκανήσου εἰς τὸ ἄνω μέσον τμήμα κάτωθεν τοῦ σταυροῦ ὑπάρχουν γλυπτοὶ πτερωτοὶ δράκοντες. Τὸ ἐγκόλπιον τοῦτο εὐρίσκειται νῦν εἰς χεῖρας μου.

28. Βλ. εἰς ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, σ. 749, Ὡς διακοσμητικὸν θέμα ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (Ὀμήρ. Ἰλ. Α, 39, Ἡσιοδ. Ἀσπίς Ἡρακλέους, 160 κ. ἔξ. Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Αὐλίδι, 256 κ. ἔξ.).

29. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν., τόμ. Α', σ. 216, ἄρ. 385, σ. 233 κ. ἄ., τόμ. Β', σ. 1028-1029.

Δ' ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ ΑΡΑΠΗΔΕΣ

α'

Στούν ύπνο μας βλέπουμε ότι στού τάδε μέρους εἶνι θησαυρός. Τούν θησαυρό πάντα τούν φυλάει ἕνα στοιχειό. Ἐκείνους πού θά 'ναιρευτῆ δέν πρέπ' νά τού πῆ σί ἄλλουν, γιατί οὐ θησαυρός γίνεται κάρβουνα.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 60-61.— Ἀργιθέα Καρδίτσης. Παρά Μαρίας Γώγου, ἐτῶν 83, ἀγραμμ.— Νικολάου Γώγου, ἐτῶν 100, ἀγραμμ.).

β'

Μιά βολά ἕνας 'ναιρευτῆκι ἕνα θησαυρό ἀλλά τού πρου τού εἶπι κ' ἔπειτα πού πῆγι στού μέρος ἰκεῖνου κ' ἔσκαψι βρῆκε ντενεκέ μι κάρβουνα ὄχ' μι φλουριά.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 61.— Παρά τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω πληροφορητῶν).

γ'

Ἄμα 'ναιρευτοῦμι θησαυρό στούν ύπνο μας πρέπ' νά μῆν τού ποῦμι, γιατί ἄμα τού ποῦμι, χάνιτι, γίνιτι κάρβουνου οὐ θησαυρός. Ἐγὼ εἶδα στούν ύπνο μου θησαυρό, πού 'ναιρευτῆκα ὅτι ἦταν κουντά στὸν σπίτι μ' μέσ σι κάτ' χαλάσματα κάτ' ἀπὸ ἕνα δένδρου. Ἐγὼ ὁμως δέν ἤξιρα, ὅτι δέν ἔπριπι νά τού ποῦμι κι γι' αὐτὸ τού'πα κ' ἔβαλα ἕνα ἔργάτη κ' ἔσκαψι κι ἀφοῦ ἔσκαψι 'κεῖ πού εἶδα τούν θησαυρό βρῆκαμι κάρβουνα αὐτά ἦταν ἔτσ' καταῆ, δέν ἦταν μέσα σι ντενεκέ.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 104-105.— Βατσουνιά Καρδίτσης. Παρά Χριστοῦ Γιακουβῆ, ἐτῶν 56, ἀπ. δημοτ. καὶ Κων)νου Τσιάμη, ἐτῶν 59, ἀπ. δημοτ.).

δ'

Τού θησαυρό τούν 'ναιρέυ(ι)σι τρεῖς μέρις σ' νέχεια, δέν πρέπ' ὁμως νά τού πῆς σι κανένα, μόνου νά πᾶς μόνος σου στού μέρους ἰκεῖνου, κι νά τούν πάρ'ς, ἐπειδὴ ὁμως οὐ τόπους εἶνι στοιχειουμένους, ἔχ' οὐ θησαυρός στοιχειό, πρέπ' νά 'νι νύχτα. Μόλις τούν πάρ'ς ν' ἀνεβῆς σι ὕψωμα κι νά φουνάξης. «Βρῆκα ἕνα καζάν' χρήματα κι θά τὰ φάω, νά μῆ μὲ φᾶν», κ' ὕστερα θά τὰ πάρ'ς κι θά φύγ'ς.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 61.— Ἀργιθέα Καρδίτσης.— Παρά Μαρίας Γώγου, ἐτῶν 83, ἀγραμμ.— Νικολάου Γώγου, ἐτῶν 100, ἀγραμμ.).

ε'

Σ' ἕνα μέρους, στά Ἑλληνικά (τοπ. νοτ. τοῦ χωριοῦ) εἶνι ἕνας τοῖχος πολὺ ἀρχαίους· τὸ λένε ὄλ', στούν Ἑλληνικό τούν τοῖχου. Ἐκεῖ εἶνι δυὸ καζάνια κρυμμένα ἔτσ' λέγαν οἱ παλιοὶ μας· κι μεῖς σῆμιρα πού γίναμι παλιοὶ τὰ λέμι, τὸ 'να ἔχ' μέσα χρήματα, λίρις κι τ' ἄλλου φῖδια μι σιδερένιες μύτις (ρύγχος) κανεῖς δὲ ψάχ' νά τὰ βρῆ, γιατί φοβάτι τὰ φῖδια. Πρέπ' νά ξέρ' ἀκριβῶς τού καζάν' μι τ'ς λίρες πού εἶνι, γιὰ νά πάη νά ψάξ'.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 221.— Ἀργιθέα Καρδίτσης.— Παρά Βασ. Γιαννακάκη, ἐτῶν 63, ἀγραμμ.).

στ'

Ἄμα 'ναιρευτοῦμι θησαυρό, πρέπ' νά μῆν τού ποῦμι σι κανέναν, γιατί χάν'τι, γίν'τι κάρβουνα. Καὶ γιὰ νά μῆ μᾶς π'ράξ' τού στοιχειό πού τούν φ'λάει, πρέπ' ἀπὸ πάν' ἀπ' τούν τόπου πού 'νι οὐ θησαυρός νά χύσ'μι λίγο αἷμα κ' ὕστερα νά σκάψουμι.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 168.— Τσαρίτσανη Ἐλασσόνος. Παρά Αἰκατερίνης Τσότσικα, ἐτῶν 68, Δ' δημοτ.).

Ἡ πίστις περὶ ὑπάρξεως θησαυρῶν εἶναι, ὡς γνωστόν, εὐρύτατα διαδεδομένη παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ. Οὕτω ἀπαντοῦν πολλαχού δημῶδες περὶ θησαυρῶν παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρουν πῶς ἀποκαλύπτεται ὁ θησαυρός, κατὰ ποῖον τρόπον δύναται κανεῖς ἀβλαβῶς νά τὸν ἀποκτήσῃ κ.λ.π.³⁰

Κοινὰ στοιχεῖα εἰς τὰς ἀνωτέρω παρατιθεμένας παραλλαγὰς εἶναι ἡ δι' ὄνειρου ἀποκάλυψις τοῦ θησαυροῦ, ἡτις, δέον νά διαφυλαχθῆ ἀπόρρητος, ἄλλως μεταβάλλεται οὗτος εἰς ἄνθρακας. Κατὰ τὴν δ' καὶ στ' παραλλ. ὁ θησαυρός φυλάττεται ὑπὸ στοιχειοῦ, τὸ ὁποῖον πρέπει τις νά ἐξευμενίσῃ διὰ μαγικῶν μέσων ἢ διὰ τῆς προσφορᾶς αἵματος, ἔαν δὲν ἐπιθυμῆ νά πάθῃ ὑπὸ τούτου κακόν τι³¹. Ἡ δὲ δ' παραλλαγή λέγει ἐπίσης ὅτι διὰ νά εἶναι ἀληθὲς τὸ ἐνύπνιον δέον ὅπως τοῦτο ἐπαναληφθῆ τρίς. Ἡ δοξασία αὕτη ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς³².

Τέλος οἱ ἀναφερόμενοι ὄφεις τῆς ε' παραλλαγῆς εἶναι ἀσφαλῶς οἱ ὄφεις φρουροὶ τοῦ θησαυροῦ, ἤτοι φύλακες αὐτοῦ³³.

Ε' ΒΡΑΧΝΑΣ

1

Μωροῦσα: Ἄμα μᾶς πλακῶν' ἡ Μωροῦσα δὲ μπορούμι νά κινηθοῦμε· μᾶς πατάει μπρουστά στού στῆθους, εἶνι βάρους πάνου μας κι κοντεύουμι νά σκάσουμι. Αὐτὸς πού τούν πατάει μουγκρίζ' τούν κρέν' ἄλλους, τούν κ' νάει ἀλλὰ αὐτὸς δὲ ζυπνάει οὔτι καταλαβαίν'. Ὄντας τούν καταλάβ' κανέννας καὶ πῆ τού Πάτερ Ἡμῶν τούν περνάει.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 146.—Μαυρομμάτι Καρδίτσης. Παρά Μαρίας Ἀθανασίου ἐτῶν 56, ἀγραμμ.).

2

Μώρα: Ὄταν σι πιάσ' ἡ Μώρα δὲ μπορείς νά ἀνασάν'ς· σι πατάει στού στῆθους κι πᾶς νά φουνάξης κι δέν μπορείς, δέν βλέπ'ς τί λογιῶν εἶνι, μόνου, πού τὴν αἰστάνεσι· δὲ σ' ἀφήν' νά κουνηθῆς, νά γυρίσης, νά ἀνασάν'ς· εἶνι πολὺ κακό.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 60-61.— Ἀργιθέα Καρδίτσης. Παρά Μαρίας Γώγου, ἐτῶν 83, ἀγραμμ.— Νικολ. Γώγου, ἐτῶν 100, ἀγραμμ.).

3

Ἄμα σι πατήσ' ἡ Μώρα, δέν μπορείς νά πάρῃς ἀνάσα. Ἐρχιτ' κεῖ πού κοιμάσι κι σι πατάει· μπορείς νά φτάσης μέχρι σκασμό· ἄμα σι πατήσ' σι πατάει στού στῆθους κι φτάν'ς νά μῆ μπορῆς νά μ'λήσης καθόλου οὔτι νά κουνηθῆς, οὔτι τὰ μάτια ν' ἀνοίξης· γι' αὐτὸ κι δέν εἶδαμι ποутὲ πῶς εἶνι.

30. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', σ. 229-249, τόμ. Β', σ. 1003 κ. ἔξ.

31. Ἰδέ καὶ παλαιότεραν μαρτυρίαν παρὰ Arm. Delatte, Anecdota Atheniensia, τόμ. 1, Liège - Paris 1927, σ. 40. «Διὰ νά μῆ βλάβῃ τὸ στοιχεῖον ὅπου κρατεῖ τὸν θησαυρόν, νά κάμῃς νά μῆν ἀποθάνῃς. Ἄφες ὀλίγον μέρος ἀπὸ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνον εἰς τὸν τόπον ὅπου τὸ εὔρες... καὶ χύσον καὶ ὀλίγον αἷμα ἀπὸ τὸ αἷμα σου ἐπάνω εἰς τὸν τόπον ὅπου εὔρες τὸν θησαυρόν».

32. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐνθ' ἄν. τόμ. Β', σ. 1010.

33. Ἐνθ' ἄν., τόμ. Α', σ. 233, Β', σ. 1927.

(Λ.Α., ἀρ. 2780, σ. 104.— Βατσουσιά Καρδίτης. Παρά Χρίστου Γιακουβή, ἐτῶν 56, ἀποφ. δημοτ. Κωνσταντίνου Τσιάμη, ἐτῶν 59, ἀποφ. δημοτ.).

4

Τὸ ἥσκιωμα παρουσιάζεται τὸ βράδι στοὺν ὕπνο σ' μὲ πουλλές μουρφές, σὰ λαγός, σὰν ἄθραπος μαῦρος, ἀράπ'ς πουλὺ ἄσχημος, μὲ μεγάλα νύχια στὰ δάχτ'λα καὶ ἔρχ'τι κι σὶ πλακῶν' στοὺ στήθους, τ'ς πιὸ πουλλές φουρές, ὅταν κοιμᾶσι τ' ἀνάσκιλα. Αὐτὸ τοῦ ἥσκιωμα πατάει τοὺν ἄθραπο κι σ' ἄλλα μέρ' στὰ χέρια, στὰ πουδάρια, τ'ς πλάτις κι στοὺ στόμα, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ παλάμη τ' εἶναι τρύπια, δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς κόψ' τὴν ἀνάσα καὶ νὰ μᾶς κάν' κακό, μᾶς ἀφήν' ὅμως τὰ σ'μάδια τ' ποὺ τὰ βλέπουμε μαῦρα στὰ μέρ' ποὺ μᾶς πάτ'σι. Αὐτὸ σὶ πατάει τόσου πουλὺ ποὺ δὲ μπορεῖς νὰ κουνηθῆς, ἀφοῦ μείν' πολὺ ὥρα πάνου σ' φεγγ' μόνο μὶ προσευχές.

(Λ.Α., ἀρ. 2766, σ. 217-218.— Κρανέα Ἐλασσόνος. Παρὰ Ἀθανασίου Παπατζέλου, ἐτῶν 91, Γ' δημοτ.).

Ἡ Μῶρα ὡς βραχνᾶς εἶναι γνωστὴ πολλαχοῦ, ὡς εἰς Ἀρκαδίαν, Ἀθήνας³⁴, Καλάβρυτα³⁵, Μεσσηνίαν³⁶, Ἡπειρον³⁷, Λακωνίαν³⁸, Χουλιαράδες Ἰωαννίνων³⁹, Μανιάκι⁴⁰, Αἰτωλίαν⁴¹, Ἀράχοβαν⁴², Σπάρτην⁴³. Ἀπαντοῦν καὶ οἱ τύποι Μῶρο⁴⁴, Μῶρος⁴⁵ Μωρία⁴⁶, ἥσκιος⁴⁷, ἥσιωμα (=ἥσκιωμα)⁴⁸, ἀλλὰ καὶ σβραχνᾶς, βραχνᾶς κ.λ.π.⁴⁹ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς βαρυχνᾶς⁵⁰. Ἡ πίστις αὕτη περὶ τῆς Μῶρας βραχνᾶ, τοῦ Ἐφιάλτου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἶναι εὐρύτερον διαδεδομένη ἀπαντῶσα καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς⁵¹.

34. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις τόμ. Α' σ. 550-551.

35. Λ. Α. ἀρ. 131, σ. 134 (συλλ. Γ. Παπανδρέου, 1917). Λ. Α. ἀρ. 763 σ. 242 (συλλ. Γ. Παπανδρέου, 1918).

36. Λ. Α., ἀρ. 768 σ. 8 (συλλ. Δ. Δουκάκη, 1926).

37. Λ. Α., ἀρ. 756, σ. 48 (συλλ. Β. Ρέκκα, 1925).

38. Λ. Α., ἀρ. 956, σ. 12 (συλλ. Δ. Δουκάκη, 1921).

39. Λ. Α., ἀρ. 2.302, σ. 358 (συλλ. Δημ. Β. Οικονομίδου 1959).

40. Λ. Α., ἀρ. 1474, σ. 347 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

41. Βλ. Δημ. Λουκοπούλου, Σύμμεικτα λαογραφικά ἐξ Αἰτωλίας, Λαογρ. τόμ. 12, (1938-48), σ. 54.

42. Λ. Α., ἀρ. 1153β, σ. 131 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου 1938).

43. Λ. Α., ἀρ. 1372, σ. 106 (συλλ. Μ. Λιουδάκη 1939).

44. Λ. Α., ἀρ. 1898, σ. 189, (συλλ. Δημ. Μερεμέτη, ἐπαρχ. Ἑρμιονίδος 1953).

45. Λ. Α., ἀρ. 332, σ. 289 (συλλ. Κ. Νεστορίδου Γύθειον 1895).

46. Λ. Α., ἀρ. 896, σ. 21 (συλλ. Β. Σκορδέλη, Φιλιππούπολις 1921).

47. Βλ. Ἀλ. Κ. Χατζηγάκη, Παραδ. Ἀσπροποτάμου, Τρίκαλα 1948, σ. 143, ἀρ. 289.

48. Βλ. Χαραλ. Ρεμπέλη, Κονιτσιώτικα, 1953, σ. 300.

49. Βλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ', σ. 39 καὶ εἰς Λαογραφίαν τόμ. Α' (1909), σ. 361-363.

50. Εὐσταθ. Ἰλ. σ. 561, 10. Βλ. Εἰς Φ. Κουκουλέ, Βυζαντ. Βίος καὶ πολιτισμ., τόμ. Α', 1948, σ. 255.

51. Βλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, ἔνθ' ἀν. σ. 40.

Συλόγλυπτος κιονίσκος ἀπὸ τὸ τέμπλο τῆς Παναγίτζας Ζαγορᾶς
(Ἀπὸ τῆ συλλογῆ Βαγγέλη Σκουβαρᾶ)

